

Farkas Ádám

A KATONAI BÜNTETŐJOG ÉS IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS HELYE, SZEREPE ÉS LÉTJOGOSULTSÁGA AZ ÁLLAM ÉS TÁRSADALOM RENDSZEREIBEN

Rezümé:

A szerző jelen munkájában a katonai büntetőjog és igazságszolgáltatás hazai helyzetére, problémáira kívánja felhívni a figyelmet és szakmai-tudományos megalapozottsággal, történeti távlatokba visszanyúló érvek megjelenítésével kívánja semlegesíteni a kérdést az elmúlt két évtizedben meghatározó – álláspontja szerint sztereotip és téves □ érveket, elgondolásokat. A dolgozat rámutat a katonai karakterű fegyveres testületek és velük a katonai büntetőjog és igazságszolgáltatás fontosságára és államon, társadalmon belüli, fundamentálisnak ítélt szerepére. Górcső alá veszi a katonai büntetőjog fogalmát, illetve annak és a katonai büntető igazságszolgáltatásnak a feladatát és szerepét, mindvégig rögzítve és tükrözve azt az álláspontot, hogy a katonai büntetőjog és büntető igazságszolgáltatás szabályozásában szükségszerű a részleges elkülönültség, illetve az említett területek specialitásainak transzformálása ezek szabályozásába.

Kulcsszavak:

fegyveres testületek szerepe, katonai büntetőjog, katonai igazságszolgáltatás

Ádám Farkas

The place and role of the military criminal law and justice in the system of the state and society

Abstract:

The paper wishes to draw attention to the domestic situation and problems of the Hungarian military criminal law and justice. The author is using scientific and historical arguments to neutralize the counter-arguments generated in the recent decades of the subject of study. The paper points out the importance of the role of armed forces, military criminal law and military justice in the state and in the society. The paper examines the concept of military criminal law and the role of military criminal law and justice. The author considers that the regulation of the military criminal law and justice needs a partial separation from the civil criminal law and justice.

Keywords:

role of armed forces, military criminal law, military justice

A 2006-ban *Kondorosi Ferenc* által nyilvánosság elé tárt kodifikációs elhatározások után¹ a napjainkban is zajló igazságszolgáltatási reform² az, amely újfent lehetőséget teremt a katonai büntetőjog és igazságszolgáltatás kérdéseinek áttekintésére, vizsgálatára, illetve a korábbi – átfogó – áttekintések és vizsgálatok elmaradásának hangsúlyozására, vagyis e területek jogalkotást is meghatározó kezelésének komoly

1 Lásd: Kondorosi Ferenc: A büntetőjogi kodifikáció és a börtönügy időszerű kérdései. <http://www.bvop.hu/download/bsz0602-kodifikacio.pdf/bsz0602-kodifikacio.pdf> (letöltve: 2009.09.03.) 15–16. o.

2 Fő vonalait a megalkotásra kerülő és a közigazgatási és igazságügyi miniszter által reformjellegetűnek jósolt sarkalatos törvények némelyike fogja megadni, amiről az országgyűlés honlapján közzétett lista 20., 21. és egyebek mellett 31. pontjai is megerősítést adnak a jogalkotási szándék tekintetében. (<http://parlament.hu/fotitkar/sarkalatos/sarkalatosstvekjegyzeke.pdf>)

problémáira. Lehetőség ez egyúttal egy komoly bírálatra szoruló tendencia, vagyis a katonai igazságszolgáltatás elhanyagolása, periférikus és következetlen kezelésének kritizálására és felszámolására is. Egy olyan tendencia felszámolására, mely a katonai büntetőjog vonatkozásában – álláspontunk szerint – az anyagi szabályozás tekintetében épp úgy kimutatható, mint a katonai büntető igazságszolgáltatást megtépző és meggyengítő alaki és szervezeti szabályozás vonatkozásában, s mely szakított a magyar katonai büntetőjog történeti fejlődésének eredményeivel, a magyar honvédelem és honvéd-katonai igazságszolgáltatás hagyományaival, s egyúttal teret nyitott olyan büntetendő magatartások, köztük jelentős korrupciós botrányok elburjánzása felé, melyektől napjainkban hangos a hazai közvélemény és média.

Véleményünk szerint a katonai büntetőjog – ahogy maguk a katona fogalma alá tartozó szervek többsége is – történelmi áldozatává váltak előbb az államszocialista berendezkedésnek³, utóbb pedig a Rákosi- és Kádár-korszak eseményeit számon kérni kívánó elmúlt húsz esztendőnek.⁴ Kemény szavak ezek, melyek akkor nyernek igazán legitimitációt, amikor megvizsgáljuk például a katona fogalma alá 1941-ben eső testületek⁵ következő mintegy ötven, majd az azt követő húsz évét, illetve amikor arra szánjuk el magunkat, hogy áttekintsük a katonai büntetőjog hazai irodalmát a fent említett időszakokra fókuszálva.⁶ Az így elének tárulkozó tapasztalat ugyanis azt fogja megmutatni, hogy az imént „áldozatnak” titulált kérdések és szervek irodalma – a jogszabályváltozásokra így vagy úgy reagáló tanulmányoktól és a legutóbbi idők hiánypótlónak szánt műveitől eltekintve – 1945 és a 2000-es évek között meglehetősen hiányos és az esetek többségében aktuálpolitikailag determinált volt. Elmondható, hogy a szakirodalom illetően hiányosságaival is összefüggésben a kialakított számonkérési ítéletek táptalaja politikai érdek, populista szándék, vagy a „legjobb” esetben is Janus-arcú szakmai érvek, illetve egyes önkényesen kiemelt⁷

3 Ezt kiválóan szemlélteti egyrészt a hadsereg (és más fegyveres testületek) teljes politikai átnevelésének szándéka, a szervezetek politikai funkcionáriusokkal való totális feltöltése, vagy épp ezen szervezetek politikai vezetők általi önkényes hatalmi, illetve magáncélú felhasználása, de hasonlóképpen az elkülönült és korszakos eredményeket felmutató katonai büntetőjogi rendszer szabályozási különállásának megszűnése a szocialista egyenlőség jegyében.

4 Ennek során a fegyveres testületek morálisan megtépzottá, funkcionálisan meggyengültté és politikailag áldozati báránnyá lettek degradálva, akárcsak az ezeket korábban átfogóan kontroll alatt tartó, és presztízstüket növelő (és részben garantáló) katonai igazságszolgáltatási szervrendszer.

5 Ide tartoznak: Folyamórség, testőrség, csendőrség, méneskar, képviselőházi őrség, vámőrség, Honvédség, a meghatározott törvények által ezekhez sorolt tényleges szolgálaton kívüli egyének, illetve az ezek fogságában lévő hadifoglyok. (Lásd: Osvárh Ferenc: *Katonai Büntető törvénykönyv*. [In: Angyal Pál, Isaák Gyula: *Büntető Törvénykönyv*. Budapest, 1941, Grill Károly Kiadóvállalata, 625. o.]

6 Ennek az elhatározásnak a katonai büntetőjogi tapasztalata álláspontunk szerint, hogy 1867 és 1945 között a katonai büntetőjog számos (hosszú éveken át a később több lépcsőben eredményessé váló reformot és kodifikációt sürgető és segíteni kívánó) szakirodalmi forrását lelhetjük fel, melyek közül nem ritka a legnevesebb hazai szerzőktől való mű, mint például Finkey Ferenc, Schulteis Emil, vagy épp Cziáky Ferenc munkái. 1945 után azonban csak kis számú szakmai-tudományos írás születik e témakörben és a legtöbb ezek közül közvetlen gyakorlati céllal, az egyes testületek tagjainak szánt iránymutatásként, a szocialista állam érdekeinek és elvárásainak közvetítőjeként állhat előttünk. (Természetesen e tétel alól elvéve és terjedelmileg az 1867–1945 közötti időszakhoz véleményünk szerint nem hasonlítható mértékű kivételek akadnak, mint például Habony János munkái.)

7 Amire kiváló példát ad Elspeth Guild, mikor is az Egyesült Királyság SAS különleges katonai alakulata által Gibraltáron (jogi értelemben vett államhatáron belül), három feltételezett IRA terrorista ellen végrehajtott akcióját; Törökország több PKK (kurd munkáspárt, szeparatista mozgalom) elleni műveletét, illetve egyes tüntetések során megvalósult karhatalmi jogsértéseit, vagy épp Oroszország

ügyek citálásának gyenge gyűjteménye lehetett csak, mely ellen e testületek, e speciális jogterület és intézmények megvédése meglehetősen nehézkessé vált.

Ahhoz tehát, hogy érdemben lehessen áttekinteni a katonai büntetőjog és igazságszolgáltatás kérdéseit, elkerülhetetlen a fundamentum megteremtése a téma számára, vagyis a katonai karakterű szervek és az állam, illetve társadalom viszonyának, illetve ezen szervek és hivatások sajátosságainak áttekintése, a katonai büntetőjog fogalmának, rendeltetésének, specialitásának ismertetése, végül pedig szükségességének és létjogosultságának vizsgálata. Jelen munkát tehát e feladatok ellátására szánjuk, mely feladatok teljesítése során nem feledkezünk meg arról, hogy a fenti kérdéseket és általában a katonai büntetőjog témáját az elmúlt évek átfogó bemutatására törekvő néhány munkája, illetve részkérdésekre nézve hasonló célú, hosszabb-rövidebb tanulmányai és cikkei ellenére könyvtárnyi terjedelemben lehetne és kellene feldolgozni. Úgy véljük ugyanis, csak ilyen feldolgozás útján állíthatnánk, hogy eleink iránti tisztelettel teljes és valóban értékközpontú képet kaptunk Magyarország példaértékű és méltatlanul elhanyagolt katonai jogtörténetének és katonai büntetőjog-történetének évszázadairól, mely nélkül a jövőre vonatkozó megalapozott döntések meghozatala lehetetlen.

Katonai karakterű szervek az állam és társadalom rendszereiben

A katonai karakterű szervek⁸ – vagyis a legális erőszak állami és társadalmi érdekből történő alkalmazására szervezetileg felhatalmazott fegyveres testületek – különleges fontosságú és specialitásokban gazdag alrendszerei az állam és társadalom rendszerének.⁹ Akkor ugyanis, amikor *Max Weber* egy üzemszerű, politikai intézményt, mely a rend megteremtéséhez és felhasználásához a legitim fizikai kényszer monopóliumát eredményesen alkalmazza, államnak nevez¹⁰, vagy *Hermann Heller* a tudatos emberi cselekvések záróakkordjaként létrejött, hatalommal bíró szervezett egységet, mely döntési és hatásegység is egyben, jelöl ekként¹¹, jól láthatjuk, hogy az állam fogalmában meghatározó jellegű a hatalom, a legitim kényszer alkalmazhatósága és alkalmazása. Ez a jelleg kimutatható *Carl Schmitt* politikai államkoncepciójában is, mivel az államot olyan egységként írja le, mely képes a belső ellentétek fölé helyezkedni, egységesíteni azokat, méghozzá úgy,

csecsenföldi légítámadásait és más katonai akcióit citálja negatív példaként. (Lásd: Guild Elspeth: Mikor bűncselekmény a háború. Budapest, 2009, L'Harmattan kiadó, 57–64. o.)

8 E fogalom alatt jelen körülmények között minden katonai rendfokozati hierarchiában, parancsuralmi vezetési rendszerben és a szervezet egészét általánosságban jellemző fegyveres jellegű működő testületeket értjük.

9 E rendszereket nyilvánvalóan a kölcsönös, de nem arányos egymásra hatási képesség jellemzi. Ennek a jellemzőnek pedig szükségszerű következménye, hogy akár a rendszer, akár az alrendszer diszfunkciói komoly hatást fejtenek ki a másikra nézve, így közös és kölcsönös érdek a megfelelő funkcionálisért való fellépés. Ezen rendszerek kapcsolatáról pedig napjainkban csak elvakultsággal lehet azt mondani, hogy „... a hadseregnek – az antagonisztikus osztálytársadalmakra jellemző – elkülönültsége és zártsága” (MOLNÁR Károly [szerk.]: Az egyén és a hadsereg. Budapest, 1975, Zrínyi kiadó, 5. o.) volna, vagy lett volna a XX. század döntő részében.

10 Takács Péter (szerk.): Államtan, Előadások az államelmélet és az állambölcsélet köréből. Miskolc, 2001, Bíbor kiadó, 23. o.

11 Takács Péter i. m. 24. o.

hogy a *ius bellivel*¹² összefüggésben (de nem kizárólag az által) meghatározza, létezik-e ellenség, ki tartozik annak fogalma alá, és miként kell (és lehet) legyőzni az e kategóriába tartozókat.¹³ Ehelyütt ugyanis az az ellenség, aki veszélyezteti magát az államot és a barát fogalma alá esőket, vagyis akitől az államot, az állam érdekszférájába pozitíve tartozókat, legtágabb értelemben pedig a társadalmat oltalmazni kell. Mindezen koncepciókat pedig ki kell egészítenünk azzal a már-már nyilvánvaló felfogással, miszerint az állam a társadalom szervezett, intézményesült kerete, mely szervezetrendszer útján hivatott a társadalom rendjét, békéjét, fejlődését és gyarapodását garantálni, melynek – mint láthattuk – nyilvánvaló és fundamentális kelléke az erőszak alkalmazása, alkalmazhatósága meghatározott intézmények és szervek útján, de meghatározott és szigorúan vett keretek között.

Ezen szervek és intézmények közül a fent említett különleges fontosságú és specialitásokban gazdag fegyveres testületek azok, melyek a legitim fizikai erőszak monopóliumának alkalmazásával az állam működésének zárókövei, s melyek az egykori harcos társadalmi rétegből kifejlődött szervezett és egységes haderőből nőttek ki és váltak szakosodott szervekké, magyar viszonylatban megtartva számos, a klasszikus haderőre jellemző tulajdonságukat.¹⁴ Ilyenként szemlélve e szervekre (legalább) részben igaz, hogy *„a haderő »kifelé pajzs és kard, az országon belül pedig a trón és a törvényes rend támasza«. E feladatának betöltéséhez szükséges, hogy minden olyan »támadást« megtoroljon, amely véd- és ütőképessége ellen irányul»*.¹⁵

Az elméleti megközelítésből érezhető, hogy ezen katonai karakterű szervek tehát az állam működésének végső zálogai, a rend és a biztonság kikényszeríthetőségének szervezett garanciái, melyeknek hatalmi karaktere azonban többleteltvárások, többletgaranciák és sajátos személyi, szervezeti jellegek, illetőleg többletkövetelmények szükségképpen táptalaja is egyben.

Ezek az intézmények az állam és társadalom rendszerében speciális alrendszerként értelmezendők, melyek számos szálon szorosan kötődnek a rendszerhez magához, mégis számos, részben elkülönítő sajátossággal rendelkeznek és kell, hogy rendelkezzenek. Ezen testületek szervezete és szervezeten belüli hierarchiája, vezetési és feladat-ellátási metodikája sajátos kell, hogy legyen, mivel csak ezek útján garantálható a határozott, kemény, gyors és hatékony fellépés az alapvető feladatok ellátása érdekében. Meggyőződésünk szerint mindezekből annak a következtetésnek kell kikristályosodnia, hogy az ilyen módon részben elkülönült, speciális felhatalmazottsággal és feladatokkal bíró szervezetek tekintetében – pontosan a katonai karakterű sajátosságokkal összefüggésben – sajátos, szintén részben elkülönült igazságszolgáltatási és nyomozó szervekre, illetve önálló büntetőjogi szabályozásra van szükség. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a „polgári” szervezetrendszerrel és szabályozással teljes egészében függetlenített és elkülönített megoldásokban kellene gondolkodni, azt azonban mindenképp, hogy az ilyen szervekre vonatkozó történelmileg

12 A hadviselés joga, politikai értelemben az ellenség kijelölésének, megtámadásának és semlegesítésének joga, mely nem csak külső ellenség vonatkozásában jeleníthető meg. (A fogalom tehát nem azonosítható a nemzetközi jog *ius ad bellum* fogalmával!)

13 Takács Péter i. m. 26. o.

14 Így például a katonai rendfokozati rendszert, a katonai jellegű parancsuralmi belső működést és hierarchiát, valamint a klasszikus katonai testületekre jellemző alaki és protokolláris szabályokat.

15 Farkas Gyöngyi (szerk.): A Hadtörténelmi Levéltár katonai igazságügyi szerveinek, iratainak repertórium 1802–1991. Budapest, 2003, Hadtörténelmi Levéltár, 6. o.

meghatározott igazságszolgáltatás és szabályozás nem olvasztható teljesen a polgári rendszerbe.

Ezeket a sajátosságokat a modern államokban a jogi szabályozók legszélesebb skálán megjelenő speciális megoldásai garantálják, melyekkel kapcsolatban alapvető fontosságúnak tekintendők az adott állam sajátosságai, történelmi hagyományai, társadalmi-politikai ismérvei, hiszen minden állam egyik (ha éppen nem) legfontosabb kérdése a tág értelemben vett nemzetbiztonság, melyet jelentős mértékben ezek a katonai karakterű szervek hivatottak garantálni, megfelelően az adott állam népének elvárásai, illetve hagyományai szerint meghatározott elvárás-rendszernek.

Ha mindezt alkotmányos szintről vizsgáljuk, mivel az alkotmány az egyes állam társadalmának alapvető kereteit és legmeghatározóbb szabályait meghatározó fundamentum, azt fogjuk látni, hogy lényegében minden állam sajátos szabályozza a nemzetvédelem, honvédelem, rendvédelem kérdéseit, mely változatosság mögött az adott állam sajátos történelmi hagyományai és társadalmi-politikai elvárásai állnak. Példának okáért, míg hazánk jelenlegi¹⁶ alkotmánya – az 1949. évi XX. törvény – önálló VIII. fejezetében és e fejezeten kívül máshol elhelyezett alkotmányos normákban szabályozza a Magyar Honvédséget és az egyes rendvédelmi szerveket¹⁷, meghatározva azok rendeltetését és legfontosabb kérdéseit, addig Csehország, Dánia, vagy épp Franciaország esetében nem találhatunk ilyen plasztikusan elkülönített alkotmányos szintű normákat. Ebből persze nem az következik, hogy a magyar alkotmányos szabályozás anakronisztikus volna, hiszen hazánkhoz hasonlóan elkülönült, jól kitapintható alkotmányos szabályokkal is operál az osztrák, a belga, az észt, a finn¹⁸, vagy épp a litván¹⁹ alkotmány. A helyes következtetés mindezekből az, hogy az egyes fegyveres testületek (és az ezek feletti igazságszolgáltatás) szabályozása olyan nemzeti sajátosságokkal bír, melyekre egyes belső megoldásaikban hatást kell, hogy gyakoroljanak a nemzetközi megoldások, de melyek egésze nem határozható meg valamely önkényesen kijelölt külföldi példa alapján. Ennek legnyilvánvalóbb oka, hogy nehéz lenne a számos eltérő megoldásból egy mindenképp feletti optimális mintát kiválasztani, mivel minden minta nemzeti, társadalmi sajátosságokon és egyedi történelmi hagyományokon alapul, mely nem lehet azonos egy más állam és nemzet sajátosságaival.

Ezt a sajátosságot, ha úgy tetszik, sajátképűséget *Huntington* úgy egészíti és teljesíti ki, hogy „... *bármely társadalom katonai intézményeit két erő alakítja: egy, a társadalom biztonságát veszélyeztető fenyegetésből fakadó funkcionális parancs, s egy, a társadalmi erők, ideológiák és a társadalomban uralkodó intézmények következményeként kialakult társadalmi parancs. A csakis társadalmi értékeket tükröző katonai intézmények esetleg képtelenek hatékonyan eleget tenni katonai funkciójuknak. Másrészt, lehetetlennek bizonyulhat csakis funkcionális szükségszerűségek által formált katonai intézményeket beilleszteni a társadalomba*”.²⁰

16 2011. július 25.

17 Az Országgyűlés által elfogadott Alaptörvény hasonló szerkezetben, önálló címek alatt, illetve egyes speciális kérdésekre nézve más címek normái közé ágyazva szabályozza a Magyar Honvédség, a Rendőrség, a Nemzetbiztonsági szolgálatok és a katonai műveletek kérdéseit.

18 Lásd: Trócsányi László, Badó Attila (szerk.): *Nemzeti alkotmányok az Európai Unióban*. Budapest, 2005, KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó, 66–68. o., 145. o., 340–341. o., 373. o.

19 Ez utóbbi például a tágabb Nemzetvédelem címet használja. Lásd: Trócsányi László, Badó Attila (szerk.) i. m. 2005. 604–606. o.

20 Huntington Samuel P.: *A katona és az állam*. Budapest, 1994, Zrínyi Kiadó. 9. o.

Összegezve tehát a katonai karakterű szervek az állam és társadalom működésének, rendjének és biztonságának végső garanciái, melyeket a valóságban az egyes államok tekintetében éppúgy, ahogy azok alkotmányos és társadalmi berendezkedését, történeti, helyi, nemzeti sajátosságok és hagyományok határoznak meg úgy szabályozási, mint elvárásai és működési oldalról nézve. Ezek a szervek – meggyőződésünk – szerint, a megfelelő társadalmi elfogadottság, presztízs és hatékonyság érdekében jelentős mértékben hagyományok által meghatározottan kell, hogy működjenek, s ugyanez igaz azokra a szervekre is, melyek a katonai karakterű testületek törvényes, szabályszerű és megfelelő működésének ellenőrzésére és kikényszerítésére hivatottak, így ezek az elvárások magyar vonatkozásban a katonai büntetőjoggal szemben is fennállnak, akár csak a sajátosság és specialitás ismerve.

A katonai büntetőjog fogalma

A katonai büntetőjog elvitathatatlanul hazai jogunk és általában véve az egyes nemzeti jogok egyik speciális területe, azt is mondhatnánk, hogy a hadijoghoz és a tágabb kategóriát adó „... katonai joghoz hasonlóan a katonai büntetőjog is speciális szabályrendszerként értelmezendő, mivel a katonára egyszerre vonatkoznak az általános, minden természetes személyre hatályos szabályok és a katonai életviszonyokat behatóan szabályozó speciális normák.”²¹ E speciális jogterület sajátosan épül a társadalomtudományok szövedékébe és szoros kapcsolatban van egyebek mellett a hadtudománnyal, a szociológiával, a pszichológiával, a rendészettudománnyal, a kriminológiával és kriminalisztikával, melyek közül több területén is sajátos alrendszereket képzett.²²

„A katonai bíráskodás mindig különálló szervezetet jelentett.”²³ E jogterületet évezredek történelme, a háborúskodás és a belső béke kikényszerítésének történeti változásai és fejlődésével, valamint a hatásköre alá tartozó fegyveres testületek állami, társadalmi fontosságával összefonódva rendelte sajátos és az emberi társadalmak létrejötté óta tartó, különleges és részben elkülönült jogfejlődésre. E fejlődés fundamentuma – az állam és haderő fent leírt viszonyán túl – Vincze Miklós szerint napjainkban és a római korban éppúgy az és az volt, hogy a katonai büntetőjog szükségképpen ismerve, hogy „... az általános büntetőjoghoz, mint *lex generalis*-hoz képest mind anyagi jogi értelemben, mind eljárásjogi értelemben, mind a büntetés-végrehajtás egyes eseteiben speciális szabályokat határoz meg: *lex specialis*”.²⁴ Egy másik forrás citálásával azt is mondhatnánk talán, hogy „... a katonai élet és hivatás sokban eltér a polgáritól. A szolgálatban több olyan cselekményt kell sújtani, amely a polgári életben elő sem fordulhat, pl. függelemsértés, őrszolgálati vétség, gyávaság”.²⁵

E viszonyrendszert szemléltetendő kell tisztáznunk, hogy Földvári József szerint „... a büntetőjog azoknak a jogszabályoknak az összessége, amelyek

21 Hautzinger Zoltán: A katonai büntetőjog rendszertana. Pécs, 2010, AndAnn, 15. o.

22 Bővebben lásd: Hautzinger Zoltán: A katonai büntetőjog határterületei. Jogelméleti Szemle, 2009/2. szám, <http://jesz.ajk.elte.hu/hautzinger38.mht> (letöltés ideje: 2010. 12. 09.)

23 Mezey Barna (szerk.): Magyar alkotmánytörténet. Osiris kiadó, Budapest, 2003, 199. o.

24 Vincze Miklós: A katonai büntetőjog kétezer éves tükre (De re militari). Ügyészek lapja, 2006/6. szám, 37. o.

25 Farkas Gyöngyi i. m. 2003. 31. o.

meghatározzák, mely cselekmények minősülnek bűncselekményeknek, ezek elkövetőit hogyan kell felelősségre vonni és velük szemben milyen szankciókat és hogyan kell alkalmazni.²⁶

E tág értelemben vett meghatározás, valamint Nagy Ferenc hasonló, a jogászképzésben szintén használt büntetőjogi definíciója alapján azt mondhatnánk: *„... a katonai büntetőjog azoknak a jogszabályoknak az összessége, amelyek meghatározzák, mely, a katonai büntetőtörvénykönyv hatálya alá tartozó személyek által elkövetett cselekmények minősülnek – katonai – bűncselekménynek, ezek elkövetőit hogyan kell felelősségre vonni és velük szemben milyen szankciókat és hogyan kell alkalmazni*”.²⁷ E fogalom azonban pontosan általánossága és evidens jellege révén nem visz minket közelebb a megfelelő értelmezéshez.

E behatárolás tehát nem más tüköröz, mint a büntetőjog tagolódásának mintájára kialakított katonai anyagi jogi, alaki jogi, végrehajtási jogi felosztást, melyet jelen keretek között nem tekintünk elégséges alapnak dolgozatunk számára. Ez a meghatározás ugyanis számos, a katonai hivatásból, a legitim fizikai erőszak monopóliumát alkalmazó szervek történetiségéből, hagyományaiból, jellegéből és működéséből eredő tényezőt figyelmen kívül hagy. Ez a megközelítés arra sem hívja fel a figyelmet, hogy míg a polgári büntetőjogban az esetek döntő többségében passzív, azaz tartózkodó magatartás az elvárás, vagyis a tartózkodás megszegése von maga után büntetést, addig a *„... katonai büntetőjog nem csak passiv magatartást, hanem sok esetben a legsúlyosabb aktivitást követeli meg a katonától: hogy őrszolgálatba menjen, hogy parancsokat hajtson végre... stb.*”²⁸

A fenti hiányérzetet részben orvosolja Hautzinger Zoltán, mikor a katonai büntető anyagi, eljárás és végrehajtási jog tagolása mellett expressis verbis kiemeli a katonai büntetőjogban kulcsfontossággal bíró egyéb normákat.²⁹ Azonban ezen orvoslás mellett is fontosnak tartjuk a katonai büntetőjog következőkben megragadható tágabb fogalmát: *„A katonai büntetőjog legtágabb – történetileg is leíró – fogalma a katonákra vonatkozó anyagi, eljárásjogi és büntetés-végrehajtási jogszabályokon túl, szerves kapcsolatban áll mindazon tényezőkkel, melyek az adott jogszabályokban foglalt körülményeket nem tisztán jogi eszközökkel határozzák meg. Ilyen formán a mindenkor katonai büntetőtörvény egy tükör, melynek képe jogszabályok mellett, a katonai nevelés és tisztképzés alapelveiből, a hadsereg struktúrájából és jellegéből adódó sajátos – egyben nemzeti – mentalitásból, »a katonai hierarchiában elhelyezkedő vezetőktől származó belső szabályzókból, vagy a katonai életviszonyokat jellemző, sokszor íratlan erkölcsi elvekből, szokásokból« áll össze.”*³⁰

E fogalmat mintegy alátámasztandó idézzük meg a sokszor és sokhelyütt visszatérő frázist, miszerint *„... a fegyelem pedig a hadsereg lelke, amely nélkül a hadsereg háborúban hasznavehetetlen, békében veszedelmes”*.³¹ A mindenkor katonák fegyelmét, rendezettségét és precizitását ugyanis nem csupán a szűk

26 Földvári József: Magyar büntetőjog általános rész. Budapest, 2002, Osiris Kiadó, 27. o.

27 Farkas Ádám: Az első önálló magyar katonai büntető törvénykönyv megalkotásának története. (In: Optimi Nostri. Győr, 2009, Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar, [Universitas-Győr Nonprofit Kht.] 114. o.)

28 Cziáky Ferenc: A magyar katonai büntető és fegyelmi jog ezeréves története. Budapest, 1924, Dunántúl Kiadó, 7. o.

29 Lásd bővebben: Hautzinger Zoltán: A katonai büntetőjog fogalma és forrásai. Hadtudomány, 2008. elektronikus szám, http://mhht.eu/hadtudomany/2008/2008_elektronikus/2008_e_3.pdf (letöltés ideje: 2009. 09. 12.)

30 Farkas Ádám i. m. 2009. 114. o.

31 Helmuth von Moltke

értelemben vett jog adta lehetőségek és eszközök biztosítják, hanem e jogi megoldások hierarchián belüli formális és informális cselekményekkel és protokollokkal, történeti eredetű hagyományokkal és gyakorlatokkal való kiegészülése, vagy inkább felvértezése.

A katonai büntetőjog elsődleges feladata tehát a „si vis pacem, para bellum”³² elvét érvényesítendő a katonai alakulatok és más fegyveres testületek körében a pontosság, szabályszerűség, professzionalitás és fegyelem garantálása. E feladat ellátásának fundamentumát – a nevelés, a kiképzés, a fenyítés és a jutalmazás alkalmazása mellett – a szükség esetén példastatuálásra is alkalmas, de arányos és igazságos büntetések, a gyors és átlátható eljárás, a toleráns és emberséges, az alkotmány elveinek és a polgári büntetőjog gyakorlatának is megfelelő, de ha kell szigorú és legalább részben elkülönült katonai igazságszolgáltatás és a sajátos anyagi és eljárásjogi szabályozás képzí, vagy inkább kell, hogy képezze.

Alapvető fontosságú mindezek alapján, hogy a büntetőjogi értelemben vett számonkérés egyszerre jelentsen kellő garanciát a társadalom, és a sajátos társadalmi alrendszerbe tartozó terhelt, valamint maga az alrendszer számára is. Ez utóbbit pedig álláspontunk szerint a következő felismerés szervezeti üzenetének, napjaink elvárásaihoz igazítása biztosíthatja, miszerint „... a különös katonai szolgálati köteleességek megszegésének, a különös katonai életviszonyokkal összefüggő egyéb bűncselekményeknek megtorlását a katonaságon belül alakított [...] bíróságokra kell bízni, mert ezeknek tagjai ismerik legjobban közvetlen élettapasztalat alapján a szóban forgó szolgálati kötelezettségeket és életviszonyokat”.³³

A katonai büntetőjog és igazságszolgáltatás feladatrendszere és sajátosságai

A katonai igazságszolgáltatás feladata, pontosabban feladatrendszere elméleti síkon egy több szintű értelmezés és vizsgálat révén közelítendő meg. Prima facie az általánosság szintjéről tekintve alapvető feladata nagyban, szinte teljes mértékben hasonlít a polgári (civil) büntetőjog és büntető igazságszolgáltatás feladatrendszeréhez, vagyis nem mást takar, mint a társadalmi rend és az állam érdekeinek alkotmányos védelmét, a jogok érvényesülésének és a kötelezettségek teljesítésének garantálását.

Közelebbről nézve azt mondhatjuk, hogy „... a katonai igazságszolgáltatás célja, hogy a hadsereg rendjét és fegyelmét a jog eszközeivel biztosítsa”.³⁴ Innen vizsgálva tehát a kérdést „... a katonai büntetőjog feladata ultima ratio jelleggel a hadsereg kötelékében szolgálók közösségi együttélésének védelme, a kiadott parancsok és elvárt magatartások kikényszeríthetőségének, valamint a tiltott magatartások szankcionálhatóságának garantálása, a hadseregbeli rend alapértékeinek védelme, a hierarchia és tekintélyrendszer feltétlen működésének biztosítása, s mindezekon keresztül a társadalom és az állam egészének védelme ez utóbbiak épségének, szuverenitásának, biztonságának és rendjének védelmi kötelezettsége okán.”³⁵

32 „Ha békét akarsz, készülj a háborúra!”

33 Kiemelés „A katonai igazságügyi szervezet, valamint a katonai büntetőbíráskodásban a fellebbvitel módosításáról” szóló 1948. évi LXIII. tv. általános indoklásából.

34 Farkas Gyöngyi i. m. 2003. 6. o.

35 Farkas Ádám i. m. 2009. 115. o.

A fenti megközelítések tekintetében úgy látjuk, hogy a prima facie értelmezés felületes képet ad a feladatrendszeréről. Ezért is volt indokolt a katonai büntetőjog és igazságszolgáltatás céljait, feladatait és kötelezettségeit tágabb értelemben is megtekinteni és azt a következő elméleti (de a fegyveres testületek gyakorlati feladataiból és tevékenységük jellegéből adódó) karakterű kiegészítéssel tovább mélyíteni.

A katonai karakterű testületeknek és azok tagjainak feladata elsődlegesen az ország védelme a külső és belső ellenség ellen. A „*hostis*”³⁶ elleni magabiztos és sikeres harc érdekében azonban szükségszerű egyrészt ezen szervek, másrészt a társadalom soraiból rideg vasfegyelemmel kiiktatni az „*inimicus*”³⁷ magatartást, mely szükségszerűségek kielégítése ma már szervezeti tagolásban jelenik meg ugyan, de a társadalom egésze felől nézve egy tevékenységi és elvárás-csoportot alkot. Azt, mellyel szemben alapvető fontosságú³⁸ Szun Ce mester alábbi tétele: „*A mi rendünk segítségével várhatjuk ki a felfordulást (az ellenségnél), a mi nyugalmunk segítségével várhatjuk ki a nyugtalanságot (az ellenségnél).*”³⁹

Elméleti síkon a már említett „*si vis pacem, para bellum*”, az életben maradás akaratával, a veszteségek csökkentésének szándékával és a biztonság és rend megerősítésének küldetésével azonos. Itt tehát egy békeharcként is nevezhető folyamatról, tevékenységről van szó, melyben a jogalkotók, a katonák, az egyenruhás-taláros jogalkalmazók mind-mind részt vesznek, és ilyen formán a függelmi rendből és hierarchiából következőleg a teljes (tág értelemben vett) katonai állomány szinte egésze küzd a nem tolerálható, büntetendő szervezeten belüli, vagy szervezeten belülre ható magatartások ellen. Mindezt azért, hogy így a szervezet valóban hatékonyan tudjon fellépni a társadalomra veszélyesség okán büntetni rendelt szervezeten kívüli magatartásokkal szemben.

A katonai büntetőjog és igazságszolgáltatás létének és sajátosságainak létjogosultságáról

A katonai büntetőjog rendeltetése az általános szintjén tehát azonos az összes többi jogterületével: a társadalmi rend biztosítása és védelme. Ennek fontossága kapcsán idézhető, hogy a „... *katonai igazságszolgáltatásnak nem csak pártatlannak kell lennie, hanem tisztességesnek és igazságosnak is kell látszania. A katonai igazságszolgáltatás pozitív nyilvános megítélése nélkül a fegyveres erők általánosságban sem fognak pozitív megítélést kapni; a fegyveres erők pozitív megítélése nélkül a nemzeti akarat szenved csorbát...*”⁴⁰

A különös szintjén azonban a körébe tartozó, a társadalom részeire és egészére fizikailag és pszichikailag egyaránt veszélyes magatartásoktól történő védelem

36 A „*hostis*” Fisichella megközelítésében a politikai értelemben vett külső ellenséget jelenti, ld. Fisichella Domenico: A politikatudomány alapvonalai. Osiris kiadó, Bp., 2004, 47. o.

37 Az *inimicus* a politikai, társadalmi értelemben vett belső- vagy magánellenséget jelenti, ld. Fisichella Domenico i. m. 2004, 47. o.

38 Ez a fontosság az egyes katonai karakterű szervek társadalmi presztízse, hatékonysága és belső rendje szempontjából éppúgy megjelenik, mint a társadalom és állam egésze vonatkozásában a törvényes rend és biztonság, vagy épp a nemzetközi porondon való megjelenés, a külső szuverenitás megerősítése, vagy az esetleges külső ellenségek vonatkozásában.

39 Uo.

40 Dansby Mickey R., Stewart James B., Webb Schuler C.: *Managing diversity in the military*. New Brunswick (U.S.A.) – London (U.K.), 2001, Transaction Publisher, 393. o. (saját fordítás alapján)

jelentékeny differentia specificájaként értelmezhető a katonai büntetőjognak és vele a katonai igazságszolgáltatásnak, melynek döntő súllyal nemzeti szinten meghatározott, sajátos és elkülönült szabályozási és részben elkülönült, komplex összefüggésekkel tarkított szervezeti megoldásokban kell manifesztálódnia. Hautzinger Zoltán álláspontját osztva elmondhatjuk, hogy a katonai karakterű szervek szabályozása kapcsán fent elmondottak a katonai büntetőjog vonatkozásában is helytállóak, hiszen annak „... *legjelentősebb forrásai a nemzeti jog szintjén keresendők. Szinte minden állam, amely fontosnak érzi külső és belső biztonságát a fegyelmen alapuló és felépülő fegyveres szerven keresztül védeni vagy fenntartani, kidolgozott olyan szabályokat, amelyek az hierarchikus alá-fölérendeltséget oltalmazzák, támogatják*”.⁴¹

Ez a markáns és ésszerű, józan keretek között fel nem oldható (és álláspontunk szerint magyar viszonylatban racionálisan tovább nem enyhíthető) elkülönülés pedig egyik, ha nem a legfontosabb tartóoszlopa a katonai büntetőjog és igazságszolgáltatás önállósági gondolatának, mivel ebből következőleg a katonai büntetőjognak saját alapelvei⁴², fogalmai, hatálya⁴³, büntetései⁴⁴, tényállásai⁴⁵ és eljárási alanyai, szabályai⁴⁶ vannak.

* * *

Megállapítható tehát, hogy a katonai büntetőjog egy teljesen sajátos, speciális területe a jognak, melynek – álláspontunk szerint – történelmi hagyományoktól meghatározott, különleges és legalább részben elkülönített igazságszolgáltatási szervezetre, valamint a lehető legnagyobb mértékben depolitizált, teljes körűen önálló, erőteljes, hagyománytisztelő, mégis haladó gondolatokban gazdag és az alkotmányos jogállam kritériumainak mindenkor megfelelő szabályozásra volna szüksége. Ez azonban nem jelent teljes elszeparálást a polgári büntetőjogtól és általában a civil jogalkalmazástól, vagyis a katonai igazságszolgáltatás és büntetőjog éppúgy nem lenne corpus separatum a jogban, mint ahogy a katona, mint csoport sem az a társadalomban. A speciális szabályozás és sajátos szervezet mindenkor a modern jogállamban elfogadottnak megfelelően az alkotmányjog és polgári büntetőjog elvi alapjainak talaján kell, hogy álljon, s nem hagyhatja figyelmen kívül, hogy a katona továbbra is állampolgár, s mint ilyennek meghatározott jogai vannak, melyek korlátozhatóságát az alkotmányos jogállam kritériumrendszere szabja meg.

Nem lehet ugyanis figyelmen kívül hagyni, hogy „... *a katonai élethivatással együtt járó többletkötelezettségek, a szigorú hierarchián alapuló munkaszervezési kérdések, a fegyelem (harckészültség) folyamatos fenntartásához fűződő érdek, nem utolsó sorban a katonához... mint az adott állam fegyveres szolgálatában álló személyhez kötődő erkölcsi követelmények azt indokolják, hogy a katonához kötődő igazságszolgáltatási rendszer jogszabályi és szervezeti igazgatási szinten egyaránt*

41 Hautzinger Zoltán i. m. 2010, 19. o.

42 Lásd bővebben: Hautzinger Zoltán: A büntető eljárásjog alapelveinek hatása a katonai büntetőeljárásra. Miskolci Jogi Szemle 4. évfolyam (2009.) 1. szám, 43–62. o.; Hautzinger Zoltán i. m. 2010, 21–36. o.

43 Lásd: 1978. évi IV. törvény: A büntető törvénykönyvről 122.§, 122/A. §; 1998. évi XIX. törvény: A büntetőeljárásról 470. §

44 Lásd: 1978. évi IV. tv. 129/A–130. §

45 Lásd: 1978. évi IV. tv. XX. fejezete.

46 Lásd: 1998. évi XIX. tv: A büntetőeljárásról XXII. fejezete

az általánostól elkülönüljön”.⁴⁷ Ugyanezt megerősítendő kell, hogy a „nyugati” szakirodalmi példa alapján is elfogadjuk, miszerint *„A katonai környezetnek egyedi szervezeti struktúrája van, olyan jellegzetességekkel, amiket a civil szektorban nem lehet megtalálni. A katonai szervezetet gyakran azonosítják szigorú, szabályszerű, konzervatív szervezatként, amit merev hierarchikus működés, átható tekintélyelvűség, elvárások a szabályok pontos betartására, szigorú megkötések az egyéni megnyilvánulásokra, illetve a beosztásra, magaviseletre vonatkozó szigorúan meghatározott társadalmi alrendszeri elvárások jellemeznek.*”⁴⁸

Mindezek alapján a katonai büntetőjog és igazságszolgáltatás tekintetében alapvető fontosságú, hogy racionálisan átlássuk a terület fontosságát, jelentőségét, valamint hogy utat nyissunk e területek történetének részletesebb feltáráshoz. Ha így viseltetünk a katonai büntetőjog és igazságszolgáltatás kérdései iránt, akkor lehetőségünk nyílik arra, hogy felleljük a ma, egy esetleges katonai büntetőjogi reform során felhasználható hagyományokat és bevált megoldásokat. Valamint hogy az elmúlt évszázadok történeti tapasztalatai alapján ésszerű, a magyar nemzet hagyományainak, szellemének és egyben a jelenkor elvárásainak is megfelelő javaslatot tudjunk adni, melyet nem valamiféle irracionális hagyományimádat, de nem is egy politikai, vagy populista okokból erőltetett fals koncepció és cselekvési program határoz meg. Azért is kell ekképp eljárunk, mert meggyőződésünk, hogy az önálló magyar katonai büntetőjog létjogosultsága nem vonható ésszerű keretek között kétségbe, mivel *„... az állandó hadseregek szervezése óta beszélhetünk a katonai büntetőjog létezésének szükségességéről, hiszen minden olyan társadalomban, ahol a katonaság természetszerű része és támasza az uralkodó hatalomnak, szükséges egy olyan normarendszer felállítása, amely valamilyen szinten szabályozza a katonai életviszonyokat...”*⁴⁹

S végül nem lehet figyelmen kívül hagyni azt az általunk osztott álláspontot sem, hogy a magyar jogrendszernek és a korrupciótól sújtott magyar államnak szüksége van egy megreformált, de nem eltörölt, vagy megbénított, hanem épphogy racionalizált és megerősített katonai büntetőjogi és igazságszolgáltatási rendszerre, mely fel tud lépni a legitim fizikai erőszak monopóliumát cselekvések útján megtestesítő szerveken belüli ismert és újszerű devianciákkal szemben is.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Cziáky Ferenc: A magyar katonai büntető és fegyelmi jog ezeréves története. Budapest, 1924, Dunántúl Kiadó
- Dansby Mickey R., Stewart James B., Webb Schuler C.: Managing diversity in the military. New Brunswick (U.S.A.) – London (U.K.), 2001, Transaction Publisher
- Farkas Ádám: Az első önálló magyar katonai büntető törvénykönyv megalkotásának története. (In: Optimi Nostri, Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar) Győr, 2009, Universitas–Győr Nonprofit Kht.
- Farkas Gyöngyi (szerk.): A Hadtörténelmi Levéltár katonai igazságügyi szerveinek, iratainak repertórium 1802–1991. Budapest, 2003, Hadtörténelmi Levéltár
- Fisichella Domenico: A politikatudomány alapvonalai. Budapest, 2004, Osiris kiadó

47 Hautzinger Zoltán: Az önálló katonai büntetőkódex. Rendészeti Szemle 2007/10., 23. o.

48 Dansby Mickey R., Stewart James B., Webb Schuler C. i. m. 2001, 394. o. (fordította: a szerző)

49 Hautzinger Zoltán: A magyar katonai büntető igazságszolgáltatás története. Jogtudományi Közöny 2007/6. szám, 263. o.

- Földvári József: Magyar büntetőjog általános rész. Budapest, 2002, Osiris Kiadó
- Guild Elspeth: Mikor bűncselekmény a háború. Budapest, 2009, L'Harmattan kiadó
- Hautzinger Zoltán: A büntető eljárásjog alapelveinek hatása a katonai büntetőeljárásra. Miskolci Jogi Szemle 4. évfolyam (2009.) 1. szám, 43–62. o.
- Hautzinger Zoltán: A katonai büntetőjog fogalma és forrásai. Hadtudomány, 2008. elektronikus szám http://mhht.eu/hadtudomany/2008/2008_elektronikus/2008_e_3.pdf (letöltés ideje: 2009. 09. 12.)
- Hautzinger Zoltán: A katonai büntetőjog határterületei. Jogelméleti Szemle 2009/2. szám, <http://jesz.ajk.elte.hu/hautzinger38.mht> (letöltés ideje: 2010. 12. 09.)
- Hautzinger Zoltán: A katonai büntetőjog rendszertana. Pécs, 2010, AndAnn
- Hautzinger Zoltán: A magyar katonai büntető igazságszolgáltatás története. Jogtudományi Közlöny 2007/6. szám
- Hautzinger Zoltán: Az önálló katonai büntetőkódex. Rendészeti Szemle, 2007/10. szám
- Huntington Samuel P.: A katona és az állam. Budapest, 1994, Zrínyi Kiadó
- Mezey Barna (szerk.): Magyar alkotmánytörténet. Budapest, 2003, Osiris kiadó
- Molnár Károly (szerk.): Az egyén és a hadsereg. Budapest, 1975, Zrínyi kiadó
- Osváth Ferenc: Katonai Büntető törvénykönyv. (In: Angyal Pál, Isaák Gyula: Büntető Törvénykönyv) Budapest, 1941, Grill Károly Kiadóvállalata
- Takács Péter (szerk.): Államtan, Előadások az államelmélet és az állambölcselet köréből. Miskolc, 2001, Bíbor kiadó
- Trócsányi László, Badó Attila (szerk.): Nemzeti alkotmányok az Európai Unióban. Budapest, 2005, KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó
- Vincze Miklós: A katonai büntetőjog kétezer éves tükre (De re militari). Ügyészek lapja 2006/6.